

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A házassági bontóperek szabályozásának változásai

Szerző: dr. Szénási-Varga Nóra

Szolnok, 2016.

1. A polgári házasság jogi kezdetei

A házasság felbontásának polgári szabályai a polgári házasságkötés intézményének létrejöttével és fejlődésével alakultak ki. Az európai kultúrkörben a tridenti zsinat óta a házasság felbonthatatlanná vált a világi és egyházi igazságszolgáltatás által. A házasság felbonthatóságáért a 18-19. században komoly elvi és gyakorlati küzdelem indult.

A polgári házasság történeti előzményei Magyarországon II. József (1741-1790) nyúlnak vissza. II. József 1781-ben napvilágot látott ún. „Türelmi rendelete” a nem katolikus felekezethez tartozóknak új irányt mutatott. Számukra megnyílt a szinte teljes vallásszabadság lehetősége. Ezzel az intézkedéssel az uralkodó megteremtette későbbi házassági pátensének az alapjait.

II. József 1783. január 13-án adta ki a fent említett pátensét, melyben először nevezte a házasságot „polgári szerződésnek”. Mérföldkő volt ez a házassági jogi kérdésekben, ugyanis a katolikusok világi társadalma függetlenné vált a pápai kúriától. Ki kell emelni, hogy a pátens nem dogmatikus elhatárolódást hozott, inkább racionálisabb és egységes szabályozást kívánt bevezetni.

Ezt követően 1786. évi házassági pátense lényegesebb változásokat eredményezett azzal, hogy a házassági jog egészére állami szabályozást vezetett be. Ezzel kimondta, hogy egyik felekezet vallása sem erőltethető rá egy másik vallást gyakorló személyre és valamennyi felekezet vonatkozásában egységesen állította fel a házasság megkötésének anyagi és formai kelleit.

Ez a polgári házasság fejlődése kapcsán azért bírt kiemelt jelentőséggel, mert kimondta a katolikus papok a nem katolikus felek közötti házasságkötésnél, mint *polgári tisztviselők* jártak el, és a házasságkötésnél nem a saját egyházi jogukat, hanem a pátens rendelkezéseit kellett alkalmazniuk.

A pátens másik nagyon fontos, új eleme az volt, hogy a házassági pereket királyi (állami) bíróságok elé utalta, eltörölve házassági ügyekben az egyházi bíraskodást, megteremtette a házassági jog egységes, polgári jogon alapuló szabályozását.

A fentiekből látható, hogy a jelenleg hatályos polgári házasság alapjai több, mint kétszáz évre nyúlnak vissza, azonban a polgári házasság teljes előretöréséig még sok időt kellett várni. Okozta ezt az, hogy II. József halálát megelőzően valamennyi, így „Türelmi rendeletét” is visszavonta és II. József halálát követően az egyház fokozatosan nyerte vissza a házassági perek feletti bíraskodás jogát.

1869-ben Irányi Dániel országgyűlési képviselő vallásszabadságról szóló törvényjavaslata, mely már tartalmazta azt, hogy a házasság polgári szerződés, melyet a házastársak erre irányuló közös akarata hoz létre, és *amely közös akarattal a házasságot meg is lehet szüntetni.*

A törvényjavaslatot a képviselőház nem fogadta el, mivel a polgári házasság kérdését külön törvényben kívánták rendezni.

Közel húsz évvel később a Wekerle-kormány az egyház politikai reformok körében meghirdette a kötelező polgári házasság programját. A házassági jogot tartalmazó törvény az állam és az egyház elválasztását valósította meg, mind a házasságok megkötése, mind a megszüntetése tárgyában, egységes - felekezetekre való tekintet nélküli - állami jogot alkotott.

A törvény alapozta meg a polgári házasság előretörését és ez által a házassági bontóper lehetőségét is. Eszerint másféle törvényes házasság nincs, csak amelyet az 1894. évi házassági törvény rendelkezési alapján polgári hatóság előtt kötöttek. Így a kizárólag egyházi törvényeknek megfelelően kötött házasság az állam szempontjából nem tekintendő házasságnak, valamely egyházi testület ítélezése az állampolgárok jogaira kihatással nincs.

2. A házassági bontóperek a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvényben

A házassági törvény (a továbbiakban: HT.) 1895. október 1-jén lépett hatályba, és több lényegi módosítással, formálisan egészen 1952. december 31-ig maradt fenn.

A HT-ben a bontási szabályok a *vétkességi elven* nyugodtak. A házasság felbontásának törvényben taxatív felsorolt okai között tüntette fel a házasság szabályainak vétkes és súlyos megszegését, amit a vétkes fél a vétlennel szemben tanúsított.

A *vétkességi rendszerben* csak legalább az egyik fél vétkessége miatt lehetett a házasságot felbontani és azt csak a vétlen fél kérhette.

Abszolút bontó okok között jelent meg a házasságtörés, a természet elleni fajtalanság, a kettős házasság, a hűtlen elhagyás, az házastársak valamelyikének halálra vagy öt évi fegyházra, illetve börtönre ítéltése továbbá az élet elleni törés vagy szándékos, súlyos bántalmazás.¹

Az abszolút bontó okok azt eredményezték, hogy tényállásuk bizonyítottsága esetén a házasságot mérlegelési jogkör nélkül fel kellett bontania a bíróságnak.

A relatív bontó okok között szerepelt a házastársi kötelezettségek szándékos és súlyos megsértése; családhoz tartozó gyermek bűncselekményre vagy erkölcstelen életmódra való rábírása, vagy erre való törekvés; erkölcstelen életmód, 5 évnél rövidebb fegyházra vagy börtönre ítéltés.²

A relatív bontó okok fennállása esetén a felek vagy a fél enyhébb vétkessége mellett a bíró mérlegelési jogkörben dönthetett a házasság felbontásáról.

1945-ben a vétkességi alapú rendszer kibővült, megjelentek a nem vétkességi alapon nyugvó bontó okok. Három új bontó okot iktattak törvénybe, a közös megegyezést, a legalább öt éve tartó különélést és a gyógyíthatatlan elmebetegséget.

3. A házassági bontóperek szabályai az 1952. évi IV. törvényben

A házassági törvényhez képest a családjogi törvény (továbbiakban: Csjt.) egyik leglényegesebb változása az volt, hogy a vétkességi elv megszűnt.

¹Házassági törvény 76-79.§

² Házassági törvény 80. §

A Csjt-ben már nem léteztek tételesen meghatározott bontó okok, úgy, mint a HT-ben, hanem beiktattak egy generál klauzulát, vagyis kerettényállást és ehhez a bírók a munkájuk során alakították a gyakorlatot, formálták a tartalmát.

Ez a generál klauzula 1952-ben a „komoly és alapos ok” volt, míg később, 1974-től a „házasélet teljes és helyrehozhatatlan megromlása”. Ez teremtette meg az alapot a „vétkességi elv” helyett a „feldúltsági elv” tér nyeresének.

A feldúltsági elv megjelenése azért bír kiemelt jelentőséggel, mert bár a Csjt. hatályba lépése óta eltelt időszakban érték módosítások a házassági bontás szabályait, de a feldúltsági elv kizárólagossága nem változott, és ezen az új Polgári Törvénykönyv sem változtatott.

Noha az anyagi jogi szabályok az új Ptk-ban valamelyest módosultak, maga a bontás elve a Csjt. hatályba lépése óta nem változott, továbbra is a feldúltság elve a meghatározó.

Ez azt jelenti, hogy bármelyik házastárs kezdeményezheti a házasság felbontását, az is, aki felróható magatartásával maga idézte elő a házasság megromlását.

4. Házassági bontóper Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben

2014. március 15. napjával lépett hatályba az új Ptk. amely alapján a házassági bontóper szabályai is részben változtak a korábbiakhoz képest. Az új szabályok a régiekhez hasonlóan külön szabályozzák a feldúltságon alapuló bontást (korábbi neve: tényállásos vagy bizonyításos bontás) és a megegyezésen alapuló bontást.

4/1 Feldúltságon alapuló bontás

4:21. § (1) bekezdése szerint „a bíróság a házasságot bármelyik házastárs kérelmére felbontja, ha az teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása állapítható meg különösen abban az esetben, ha a házastársak között az életközösség megszűnt, és annak helyreállítására - az életközösség megszűnéséhez vezető folyamat, illetve a különélés időtartama alapján - nincs kilátás.”

A fentiekből látható, hogy a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása esetén bonthatja fel a bíróság a házasságot. A házasság megromlását a bíróság megállapítja abban az esetben, ha a felek között az életközösség megszűnt. Az életközösség megszűnése gyakorlatban azt jelenti, hogy a felek ágytól, asztaltól elváltak, azaz érzelmileg, szexuálisan, gazdaságilag elkülönültek és nincs kilátás arra, hogy az életközösséget helyreállítsák.

Bár a bíróság nem a vétkességi elv alapján bontja fel a házasságot, ez nem jelenti azt, hogy a bontás során a felek felróható magatartását nem kellene vizsgálni.

Amennyiben a felek a házasság felbontását nem a közöttük létrejött megegyezés szerint közösen kérik, abban az esetben a bíróságnak bizonyítási eljárást kell lefolytatni (pl. tanúkat meghallgatni) abban a vonatkozásban, hogy a házasságuk teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott-e. Ennek körében vizsgálni kell, hogy megszűnt-e a felek között az életközösség, és ha igen, annak helyreállítására van-e kilátás.

A bizonyítás során figyelemmel kell arra lenni, hogy a felek házasság alatt tanúsított magatartása milyen hatással volt a másik félre, pszichésen, lélektanilag milyen nyomokat hagyott benne, milyen viselkedés váltotta ki a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlását, azaz, fel kell tárni az ok folyamatot.

A bontás jogkövetkezményei tekintetében ugyanis vétkességnek igenis szerepe van, függetlenül attól, hogy magánál a bontás intézményének alkalmazásánál irreleváns, hogy a bontást a vétkes fél kéri e vagy a vétlen.

Így például a bíróság a házastársi közös lakás megosztott használatát nem rendelheti el, ha az egyik fél felróható magatartása (italozó, agresszív életmódja) a másik házastárs vagy a kiskorú gyermek érdekének sérelmével járna.

A felróható magatartás figyelembe vételénél mindkét fél magatartását vizsgálni kell, figyelemmel arra, hogy néhány oknak, mint az az érzelmi elhidegülésnek vagy a hűtlenségnek az okai, ha nem is mindig, de időnként a másik, „vétlen” fél magatartásának következményei lehetnek.

Az, hogy a vétkességi elv már nem érvényesül jogunkban, nem zárja ki, hogy a bíróság ítéletében kifejezetten utaljon arra, hogy a másik házastárs egyértelműen kifogásolható magatartást tanúsított.

A vétkességi elvnek az elvetése nem ad okot arra, hogy a bíróság az ítélet indoklásában ne említse meg, hogy milyen „dominánsan súlyos, erkölcsileg egyértelműen kifogásolható, kötelességsértő” magatartás vezetett a házaselet teljes és helyrehozhatatlan megromlásához.³

Ez jogkövetkezményeken túlmenően még amiatt is fontos, hogy az a fél, aki elkerülhetetlenül negatív élménnyel lép ki a házasságból, legalább annyi visszajelzést kapjon a hatóságtól, hogy a házasság helyrehozhatatlan megromlása nem az ő hibája volt. A válás traumájának túllépését ez könnyebbé teheti.

4/2 Megegyezésen alapuló bontás

4:21.§ (2) bekezdése szerint „a bíróság a házasságot az (1) bekezdésben foglalt körülmények vizsgálata nélkül bontja fel, ha azt a házastársak végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes megegyezésük alapján közösen kérik.”

A (3) bekezdés szerint „a házasságnak a (2) bekezdés szerinti felbontására akkor van lehetőség, ha a házastársak a közös gyermek tekintetében a szülői felügyelet gyakorlása, a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a gyermek tartása, a házastársi közös lakás használata, valamint - ez iránti igény esetén - a házastársi tartás kérdésében megegyeztek, és perbeli egyezségüket a bíróság jóváhagyta.”

A (4) bekezdés akként rendelkezik, hogy „ha a házastársak közös szülői felügyeletben állapodnak meg, a kapcsolattartás kérdésében nem kell megegyezniük, a gyermek lakóhelyét azonban meg kell határozniuk.”

A házastársak megegyezésén alapuló bontás esetében a felek a házasság felbontását a befolyásmentes megegyezésük alapján közösen kérik és megegyeznek az ún. járulékos kérdésekben.

³BH. 2012. 39. szám

A járulékos kérdések a közös gyermek tekintetében a szülői felügyelet gyakorlása, a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, a gyermek tartása, a házastársi közös lakás használata, valamint - amennyiben ilyen igény felmerült - a házastársi tartás kérdése. A feleknek ezekben a kérdésekben részletes, mindenre kiterjedő egyezségét a bíróság jogerős végzésével hagyja jóvá. A házassági bontóperben mindig hangsúlyos szerepet kap az a körülmény, hogy a közös gyermek érdekét figyelembe kell venni. A nyilatkozat nincs alakszerűséghez kötve, a bírói gyakorlat azonban azt az elvárást támasztja, hogy kifejezett és egyértelmű legyen.

Lényeges különbség a megegyezésen alapuló bontás és a feldúltságon alapuló bontás között, hogy a bíróság a házasságot a körülmények - azaz a megromláshoz vezető ok folyamat - vizsgálata nélkül bontja fel, ha azt a házaspár végleges elhatározáson alapuló, befolyásmentes megegyezésük alapján, közösen kéri.⁴

Érdemes megjegyezni, hogy a Csjt-ben a közös megegyezés annak bizonyítéka volt, hogy a házasság teljesen, helyrehozhatatlanul megromlott, ezzel szemben a Csjk. a megegyezést nem bizonyítéknak, hanem bontási oknak tekinti, mely fennállása esetén további bizonyításra nincs szükség, annál is inkább, mert a járulékos kérdések vonatkozásában a kötelező megegyezés előírása biztosítja, hogy a házasság helyrehozhatatlanul megromlott és a gyerek érdekeire figyelemmel vannak a felek.

V. A házasság megszűnésének jogkövetkezményei

A házasság megszűnése a házaspár között a házasságkötéssel keletkezett jogi kapcsolat feloldását jelenti. Figyelemmel arra, hogy a házasságot nem csak a bontás szüntetheti meg, érdemes kitérni a halállal beálló megszűnésre is.

A házasság megszűnhet az egyik házastárs halálával. Ennek jellemzői a következők:

- Joghatásai a halál tényével állnak be;

⁴Ptk.: 4:21§ (2) bekezdés

- A halotti anyakönyvi bejegyzés vagy bírósági határozat (halál tényének megállapítása v. holtak nyilvánítás) keletkezteti a joghatásokat, tehát nem ipso iure állnak be a jogkövetkezmények a halál beálltával;
- A holtak nyilvánításnál, ha a házastárs mégis él, ha a másik házastárs új házasságot kötött, a korábbi akkor is megszűntnek kell tekinteni, ha a bírói határozat hatálya megdől, feltéve, hogy a házastárs jóhiszemű volt;
- A feleség névviselési joga fennmarad;
- A vélelmezett fogamzási idő alatt fogant gyermek javára fennáll az apasági vélelem;
- Az egyenes ági sógorság, mint házassági akadály megjelenik. Egyenes ági sógorság áll fenn a házastárs és a volt házastársának egyenes ági rokona között. Nem köthet tehát házasságot az érintett személy a volt apósával, anyósával, illetve a mostohagyermekével. Az egyenes ági sógorság akadályát alól a házasságkötés előtt vagy a házasság alatt a jegyző felmentést adhat.

A másik megszűnési ok a már korábban részletezett bontás, melynek joghatásai a következők:

1. Megszűnik a házastársak személyi-vagyoni közössége

A házasság megkötésével a házastársak között a házassági életközösség idejére házastársi vagyonközösség keletkezik. Osztatlan közös tulajdon mindaz, amit a házassági életközösség ideje alatt, akár együttesen, akár külön-külön szereztek, kivéve az, ami valamelyik házastárs különvagyonához tartozik.

A házassági életközösség megszűnésekor a vagyonközösség is véget ér, és bármelyik házastárs követelheti a közös vagyon megosztását is. 2014-től a házassági vagyonmegosztás illetékmentes, többletvagyon szerzés esetén is. A felek közötti megállapodás létrejöhet: peren kívül vagy perben, bíróság által jóváhagyott egyezséggel.

A peren kívüli megállapodáshoz nem kell a bíróság jóváhagyása és az a PTK. értelmében alapvetően nincs alakszerűséghez kötve, vagyis létrejöhet akár szóban, akár írásban, de még ráutaló magatartással is, kivéve, ha más jogszabály mégis meghatározott formához köti (pl. ingatlanra vonatkozóan a Ptk.).

A perbeli egyezség megkötése lehet: kötelező (pl. a megegyezéssel történő bontásnál), de létrejöhet pusztán a felek akaratából is. Amennyiben a felek megállapodása teljesíthetetlen, végrehajthatatlan kitételeket tartalmaz, az ilyen egyezség jóváhagyását a bíróság megtagadja.

2. A házastársak újabb házasságot köthetnek

Ez nem szorul különösebb magyarázatra, annyit kell kiemelni, fordított megközelítéssel, hogy a házasság még fenn állása abszolút kizáró okként jelenik meg a házasság érvénytelenségének vizsgálatánál, ezen felül a bigámia, azaz a kettős házasság, büntető jogi kategória is.

Azt, hogy a kettős házasság ne álljon fenn az anyakönyvvezető előtt, a feleknek kell igazolni házasságkötési szándékuk bejelentésekor.

Érdekes kérdést vet fel, hogy a házasság megkötésénél elegendő-e az, ha a házasság megkötésének napján nem áll fenn a házasulandónak mással házassága, vagy már a házassági szándék bejelentésekor is a korábbi házasságnak megszűntnek kell lennie.

Mivel az anyakönyvezési feladatok ellátásának részletes szabályairól szóló 32/2014.(V.19.) KIM rendelet előírja, hogy a házasulandó családi állapotának igazolása céljából elvált családi állapot esetén az utolsó megszűnt házasság felbontását vagy érvénytelenné nyilvánítását tartalmazó anyakönyvi okiratot csatolja, véleményem szerint ebből egyenesen következik, hogy a korábbi házasságnak a házasságkötési szándék bejelentésekor már nem szabad fenn állnia.

3. Megszűnik az apaságnak a házasságon alapuló vétele

A jogilag elismert apaság az anya házasságán, a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozaton, az apaság bírósági megállapításán, az anya utólagos házasságkötésén, illetve a reprodukciós eljáráson alapulhat. A jogszabályból kiderül, hogy a házasság tényén alapuló apasági vélelem alapvélelem, vagyis elsőbbséget élvez minden további vélelemmel szemben. Ez azt jelenti, hogy amíg ez a vélelem fennáll, nem kerülhet sor a gyermek igazgatási vagy bírósági eljárás keretében történő apai jogállásának rendezésére.

A házasság megszűnése után ez a vélelem megszűnik, ha a gyermek a házasság megszűnése után 301 nappal születik. Ilyenkor már nem lehet a volt férjet apának tekinteni.

Ha a nő házasságának megszűnése után újból házasságot kötött, az újabb házasság fennállása alatt született gyermek apjának akkor is az újabb férjet kell tekinteni, ha a korábbi házasság megszűnése és a gyermek születése között 300 nap nem telt el. Ám ha ez a vélelem megdől, az előző férj apaságának vélelme automatikusan feléled.

4. A feleség a névviselését megválaszthatja

Jelenleg a névviselés nem része a bontópernek, a házastársak választásuktól függően vagy tovább viselik a házasság alatt felvett nevet, vagy sem.

Ismét érdekes kérdést vet fel, ha a volt feleség megtartja férje felvett vezeték nevét, melyet-né toldat nélkül használ. Ha ismét férjhez megy, és az új férj nevét nem veszi fel, házasságban élhet egy másik férfival, amellett, hogy még az előző férj nevét viseli.

Ennek egy korlátot enged a törvény, ha a volt feleséget szándékos bűncselekmény miatt jogerősen szabadságvesztésre ítélik, a feleség elveszítheti férje-né toldatos nevének viselési jogát, ám házasságkötés előtt viselt nevét automatikusan nem szerzi vissza.

5. Érvényesül az egyenes ági sógorság házassági akadály, melynek tartalmát már az előbbieken kifejtettem.

6. Megnyílik a jog a házastársi tartásra

A házasság felbontása esetén volt házastársától tartást követelhet az, aki arra hibáján kívül rászorul, kivéve, ha arra a házasság fennállása alatt tanúsított magatartása miatt érdemtelenné vált.

A házasság felbontása esetén a házastárs a volt házastársa megélhetéséről gondoskodni köteles, nemére való tekintet nélkül. A házasság felbontása esetén járó házastársi tartásnak három együttes feltétele van: önhibán kívüli rászorultság; jogosult tartásra „érdemessége”; és a kötelezett teljesítőképesége.

Az önhibán kívüli rászorultság egyrészt objektív helyzetet tételez fel, amelyben a házastárs létfenntartása nem biztosított, másrészt szubjektív feltételt, vagyis az igénylő önhibáján kívüli legyen. Az önhibát mindig az adott ügy összes körülményeihez igazodva, a felekkel szemben támasztható elvárásokhoz viszonyítva és mindkét fél méltányos szempontját figyelembe véve kell értékelni.

Kérdés, hogy az önhibán kívüli rászorultság feltételébe beleillik-e a volt házastárs munkanélkülisége? Ilyen esetben is figyelembe kell venni az eset összes körülményeit, így például az igénylő életkorát, szakképzettségét, a helyi munkalehetőségeket és azt, hogy a munkanélküliség bekövetkezte milyen összefüggést mutat a felek volt közös életvitelével.

Mindezeket figyelembe véve az az irányadó nézet, hogy az elvált házastárstól általában nem várható el az, hogy a munkanélküliség miatti állami feladatkörbe tartozó gondokat egészében vagy részben átvállalja. Ugyanakkor a munkanélküli volt házastárstól elvárható, hogy megfelelő megélhetése érdekében valamilyen jövedelmet biztosító munkát végezzen, akár szakképzettségénél alacsonyabb, avagy szakképzettséget nem is kívánó munkakörben.

Mindezek azonban nem jelentik azt, hogy az életközösség megszűnése utáni munkanélküliség önhibán kívüli rászorultságot soha nem alapozhatna meg. Viszonylag gyakran előfordul, hogy a feleség az együttélés alatt egyetértéssel kialakult családi munkamegosztás miatt (háztartásvezetés, nyugodt, kényelmes családi háttér biztosítása a „teljes embert igénylő” munkát végző férj számára,

gyermek nevelése) csak olyan kevés gyakorlatot szerez a szakmájában, illetőleg egyáltalán nem szerez ezek eredményeként szakmát, aminek döntő jelentősége van a munkanélküliségében. Ilyenkor a tartás megítélése indokolt lehet.

Az önhibán kívüli rászorultság egyik leggyakoribb oka a munkaképességre kiható betegség, másik leggyakoribb oka pedig az életkor.

VI. Összegzés

A fentiekben megkíséreltem összefoglalni néhány gondolatban a házasság felbontásának bemutatását és a bontás jogkövetkezményeit, kitekintve e jogintézmény évszázadok folyamán végbement változására. Igyekeztem mindezt objektívan tenni, hiszen annak eldöntése, hogy a házasság felbontására vonatkozó szabályok lazulása hasznára vált-e a társadalmunknak, mindenkinek a saját, belső megítélésére tartozik.

Talán annyi személyes véleményt hozzáfűzhetek, hogy ha a törvényszövegből indulunk ki, mely szerint a házasság a családi kapcsolat alapja, láthatjuk, hogy a válások növekvő tendenciája a család jogintézményének alapjait rombolja le.

Bár senki nem kényszeríthető arra, hogy boldogtalan kapcsolatban, túrve élje le az életét, ha már egyszer házassági fogadalmat tett, komoly elhatározásból, célszerű ezt az elhatározást mindaddig fenntartani, amíg egy csepp remény is akad arra, hogy ez a rendkívüli, valamennyi emberi közösségre - legyen az fejlett vagy primitív - jellemző intézmény megtartható, megmenthető legyen.

Felhasznált irodalom

1. Dr. Cserbáné dr. Nagy Andrea: A házassági jog kodifikációi, Phd értekezés, Miskolci Egyetem, 2012.
2. Dr. Hegedűs Andrea: Polgári Jog Családjog, Szeged 2015.
3. Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, Szerkesztette: Vékás Lajos/Gárdos Péter, Budapest, 2014, Wolters Kluwer Complex Kiadó